

TÜRKİYE'DE “VETERİNER FARMAKOLOJİ” ZAMAN DİZİNSEL BİR YAKLAŞIM

Ferruh DİNÇER¹, Atilla ÖZGÜR², Abdullah ÖZEN³

Türkiye'de veteriner hekimliği bilim dallarının tarihi konusundaki araştırma ve yayınlar açısından **farmakoloji** şanslı görülmektedir. Konu hakkındaki derli toplu ilk bilgiler, Erk ve Dinçer'in kitabında (5) yer almıştır. Bu yayında, 1970 yılında Ankara Veteriner Fakültesinin 22 Kürsüsü (bugünkü adıyla *anabilim dalı*) ile birlikte “**Farmakoloji ve Toksikoloji Kürsüsü**”nün de tarihsel gelişimi, öğretim elemanlarının akademik yükselmeleri ve yayınları hakkında birinci elden kaynaklara ve yaşayanların onaylarına dayalı bilgiler verilmiştir.

İstanbul'da 4-5 Haziran 1998'de yapılan “*IV. Eczacılık Tarihi Toplantısı*” çerçevesinde bu makalenin yazarları tarafından sunulan ve tam metni toplantı kitabında yayımlanan bildiride (4) 1948'e dek veteriner farmakoloji tarihinin satırbaşları çizilmiştir.

Ankara'da 22-24 Eylül 2005 tarihlerinde düzenlenen “*I. Ulusal Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Kongresi*”nin açılış konferansında Dinçer, zaman dizinsel bir yaklaşımla, biyografik-bibliyografik ve görsel ağırlıklı bir sunum yapmış, konferansın “anahtar özeti” Kongre Kitabında (3) yayımlanmıştır.

Öztürk'ün doktora tezinde (13) Türkiye'de hem veteriner farmakoloji ve toksikoloji, hem de ilaç sanayii konusunda ilk elden kaynaklara dayalı tarihsel bilgilere yer verilmiştir.

Özen ve Şar (10), Özen ve Yerlikaya (11), Özgür ve Özen (12), sundukları bildirimlerle Türkiye'de bilimsel veteriner hekimliği eğitimi ve öğretimi öncesinde kullanılan ilaçlar hakkında önemli bilgi üretmişlerdir.

Kaymakçalan (6), Küçükhüseyin (7), Ünver ve Sözen'in (14), tıbbî farmakoloji tarihi konusundaki yayınları, bu bilim dalının ülkemizdeki gelişimi yanında veteriner farmakolojinin kurumsallaşmasındaki benzerliklere de ışık tutan bilgiler içermektedir.

Tüm bu yayınlar, okuduğunuz makalenin yazılı materyalini oluşturmuştur. Dergideki sayfa kısıtlaması dikkate alınarak “*anahtar bilgilere*” yer verilip, ilgi duyacak okuru kaynaklara yönlendirme amaçlanmıştır.

Farmakoloji, kimyasal maddelerin canlıların fonksiyonunu üzerine etkilerini **deney prensiplerine** dayanarak araştırılan biyomedikal bir bilim olarak tanımlanıyor. Ampirik yapısıyla insan ve hayvan yaşamının ilk pratikleri arasında bulunmakla birlikte, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında bağımsız bir bilim dalı olma niteliği kazandığı kabul ediliyor. Şüphesiz, tıbbî farmakoloji tarihine değinmeden veteriner farmakoloji tarihini anlatmak olanaksızdır.

Tıpta farmakolojinin tarihsel gelişimi “Deney Öncesi ve Deneysel” dönemlerde inceleniyor. Pek çok hastalık etkeni ve hayvan türünün insandan önce var olduğu bilinmekte ve hayvanların, hastalandıklarında, birçok doğal aktif maddesi kendiliklerinden kullandıkları gözlenmektedir. Gün-

1. Prof.Dr., AÜ Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi

2. Yrd.Doç.Dr., AÜ Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, 06110, Ankara

3. Doç.Dr., FÜ Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

müzde, bakteriden insana uzanan çizgide, tüm canlıların, doğal yaşamlarındaki gereksinimlerini karşılayacak bilgilerin genetik yapılarına kodlanmış olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, “ilaç” ve sağaltım konusundaki ilk bilgilerin, hayvanlar tarafından “içgüdüsel” eğilimler sonucu edinildiği olasılığına da kesinlik kazandırılmış olmaktadır. İnsanların önce hayvanlardan görekerek “imitasyon”, (taklit) yoluyla, sonra da “sinama-yanılma” eğilimli uygulamalarla edindikleri ilaç merkezli bilgi ve uygulamaların tüm toplumlarda inanılmaz boyutlara ulaştığı izlenmektedir.

İlkçağlardan itibaren kullanılan bitkisel drog sayısı hızla artmış; **opium**, **belladonna**, **digitalis**, **curare** ve benzerleri, ampiriklerin vazgeçilmez ilaç materyallerini oluşturmuştur.

Çin, Hindistan, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarında bitkisel olanlara pek çok hayvansal ve mineral kaynaklı drog da eklenmiş; **Kahun** (MÖ 1900) ve **Ebers** (MÖ 1550) **Papirüsleri** gibi erken dönem yazılı kaynaklarda ilk sistemik ilaç bilgilerine yer verilmiştir.

Dioscorides'in (MS 1.y.y) “**Peri hyles iatrikes**” (ilaç bilgisi) kitabı, zamanına dek bilinen ilaçları toplayan ilk farmakope olup; ortaçağ boyunca Latince “**Materia Medica**” Arapçada ise “**Kitab-al Haşayış**” adlarıyla yaygınlaştırılmıştır.

Eczacılığın ve **Galenik Farmasi**'nin babası olarak kabul edilen **Galen** (MÖ 129-200) 500 drog ile bunların nasıl hazırlanacağını tarif etmiştir.

Ortaçağda **polifarmasiye** yönelinmiş, içinde 100'den fazla aktif madde bulunan **Tiryak** (*theriaca*) en çok kullanılan ilaç olma özelliği kazanmıştır.

Batı, Ortaçağ boyunca bilimde, sanatta ve düşüncede bin yıl süren karanlık bir dönem geçirirken, İslam uygarlığının yayıldığı toplumlarda tıp ve veteriner hekimliği ile birlikte ilaç bilgisinin de altın çağı yaşanmıştır. **Razi** (854-932) tanımladığı civalı ilaçlarla “**iatrokemi**”nin öncüsü olmuş; **Biruni** (973-1048) felsefe, matematik, astronomi ve coğrafya alanındaki bilginliği yanında, tıpta çığır açan eserler de vermiştir. “**Kitabü's Saydele fi't Tıb**” adlı **farmakoloji kitabında** çeşitli ilaçların etkilerine dikkat çekmiş ve bu alanda Hint bilginlerinden çok yararlandığını belirtmiştir.

İbn-i Sina (980-1037) “**El-Kanun fi't-Tıb**” adlı eserinde **785 çeşit ilaç** tanımlamış, Ortaçağın Dioscorides'i kabul edilen **İbn Baytar** (1197-1248) ise “**Kitab al-Camî fi-l-Adviya al-Mufrada**” adlı eserinde **1400 çeşit ilaç** tarif etmiştir. Bu eserlerden yapılan çevirilerle Ortaçağ Avrupa'sı hem İbn-i Sina ve İbn Baytar'ı öğrenmiş, hem de Dioscorides ve Galen'i yeniden keşfetmiştir. Çin “**Materia Medica**”sı ve Hint'te “**Shusruta**” Doğunun ilaç zenginliğini sergileyen eserler olarak ünlenmişlerdir.

Resim 1

İbn-i Sina

Resim 2

El-Kanun fi't-Tıb'in çevirisi

Rönesans'la tetiklenen aydınlanma çağı ile birlikte akla ve deneye dayanan, zorlayıcı değil fakat sorgulayıcı olup tartışmaya açık tutulan pozitivist düşünce saygınlık kazanmıştır. Bu ortamda **eczacılığın** tıptan ayrılışı ve **kimyaya** yönelişi hızlanmış, **botanik** ve ona bağlı olarak da ilaç anlayışında görülen gelişmeler sonucu “**etkili madde**” kavramı önem kazanmıştır.

Paracelsus'un (1493-1541) yeniden sistematize ettiği “**iatrokemi**” anlayışıyla ivme kazanan gelişmeler, 19. yüzyıl sonuna dek kesintisiz biçimde sürmüş ve **klinden modern farmakolojiye** uzanan bir dizi yeniliğe yol açmıştır.

J.J. Wepfer (1620-1695) ilaçların farmakolojik ve toksikolojik etkilerini **ilk kez hayvan deneyleri ile** ortaya koymuş, bu uygulama, sonraki yıllarda hayvan deneylerini, farmakolojinin “**olmazsa olmaz**” bir parçası yapmıştır.

Fransa'da 1762'de ilk “**Veteriner Okulu**”nun, 1777'de

ilk “**Eczacılık Okulu**”nun açılışı, tıp ve veteriner hekimliği bilim dallarını birbirine yaklaştırmış, hayvan deneyli araştırmalar veteriner hekimi de yetkili taraf konumuna getirmiştir.

İlk farmakoloji derslerini vermeye başlayan (1846) ve kendi evinde ilk “**Farmakoloji Enstitüsü**”nü kuran (1847) Estonyalı bilim adamı **Rudolf Buchheim**'in girişimi, Aspirin'in ilk kez 1853'de sentezi, daha sonra Bayer İlaç Firması'nın 1897'de Aspirini yeniden icadı ve 1899'da piyasaya sürmesi, 19. yüzyılda farmakoloji alanındaki bilgi akışına bir örnek olarak verilebilir.

Yirminci yüzyılın başlarında sentetik kimyada görülen gelişmeler farmasötik endüstri ve farmakolojiye ivme kazandırmış, **sentetik ilaçlar** sahneye çıkmaya başlamıştır. **Paul Erlich**'in (1854-1915) 1909'da sifilise etkili ilk sentetik arsenik bileşiklerini buluşu ile **antimikrobik kemoterapi**'nin önü açılmış; 1935'de **Gerhard Domagk** (1895-1964) **sülfonamidleri** ilaç endüstrisine kazandırmıştır. **Alexander Fleming**'in (1881-1955) *Penicillium natatum*'un etkisine ilişkin rastlantısal gözlemi (1928), Onu, çalışma arkadaşları **Chain** ve **Florey** ile birlikte Penisilin'in bulunuşuna ve piyasaya çıkarılmasına götürmüştür. **Penisilin**'den sonra sayıları hızla artan **antibiyotikler**, farmakoloji tarihinde yeni ve tartışmalı bir dönemi başlatmıştır.

Batıdaki gelişmeler Türkiye'ye nasıl, ve ne ölçüde yansımıştır?

Bunun yanıtını, Osmanlı Devletinde sağlık alanında gerçekleştirilen ilklerden örneklerle verebiliriz: Modern anlamda **ilk eczane** 1802'de açılmış, 1827'de kurulan **ilk Tıp Mektebi** tedrisatında “*Materia Medica*” adı altında, ilaçların etki tarzını değil, fakat etki sonuçlarını anlatan dersler vermeye başlamıştır. Tanzimat'la II. Mahmut tarafından 1839'da açılan ve Fransızca eğitim veren modern Tıp Fakültesinde “*Modern tıbbi Osmanlıya öğretmesi amacıyla*” Avusturya'dan getirilen **Dr. C.A. Bernard** 1839-1844 yıllarında “*Müfredat-ı Tıp ve Materia Medica*” derslerini vermiş; 1844'de ülkemizdeki ilk resmî farmakope olarak kabul edilen “*Pharmacope Militaire Ottomane*” Onun tarafından yazılmıştır. İkinci farmakope, 1866 tarihli Fransız Ko-

deksi'nin Sivil Tıp Mektebi “*Fenn-i İspençiyârî*” Hocası Hüseyin Sabri tarafından yapılan Türkçe çevirisidir.

Türkiye'de modern farmakolojinin öncüsü olarak kabul edilen **Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden** (1877-1949) Tıp Fakültesinde 1908-1933 yılları arasında **farmakoloji** derslerini vermiştir. Üniversite reformu (1933) sonrasında Akil Muhtar ve yanında yetişen öğrencileri tarafından Türkiye'de tıbbî farmakolojinin eğitim, öğretim, araştırma ve yayın alanlarındaki gelişimi dünya standartları ölçüsünde sağlanmıştır.

Bu Süreçte Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji

Konumuzdaki gelişmeleri de “**Okul Öncesi ve Okul Dönemi**” aşamalarında izleyebiliriz.

İlk ilaç ve sağaltım örneklerini hayvanlardan görgü-gözlem yoluyla öğrenen ve kendi üzerinde uygulayan insanın, evcilleştirdiği hayvanlar için de aynı ilaçları ve yöntemleri kullandığı kabul edilmektedir. Yazı öncesi dönemin kalıntılarında bunları görebiliyoruz. Yazılı dönemin Khaun Papirüsü hayvan hastalıklarının tedavilerine ilişkin ilaçları da içermektedir. Eski Çin, Hint, Roma ve Yunan Dönemi veteriner hekimliği kaynaklarında en yoğun bilgi, ilaç ve ilaç kullanımı konusuna ayrılmıştır. İslam uygarlığı çağında veteriner hekimliğe ait olan ve genelde “**Baytarname**” adıyla anılan eserler içinde; ilaç maddeleri, ilaçların hazırlanmaları ve uygulamaları hakkında kapsamlı bilgi verilmiştir. Hayvanların tedavileri yüzlerce yıl bu bilgilere dayanılarak yapılagelmiştir. Öktek'in (9) 1930'lu ve Dinçer'in (1) 1960'lı yıllarda yaptıkları araştırmalar, halkbilgisinde ilaç ve kullanımı konusunun Türklerin en eski tarihlerine kadar uzandığını ve tüm bilimsel gelişmelere karşı varlığını inatla sürdürdüğünü ortaya koymuştur.

Okul Dönemi

Tanzimat'ın getirdikleri içinde, Tıp Okulu bünyesinde açılan Eczacılık Sınıfını (1839) takiben, 1842'de Türkiye'de ilk **Veteriner Okulu**'nun açılışı gerçekleştirilmiştir. Okulun kurucusu ve ilk Hocası Prusyalı Veteriner Hekim **Godlewsky**'nin “*Ders Notları*” ve 1846'da yayımlanan “*Mek-*

tuplarında”, öğretim için sağlanan iki odalı yerde yer alan **ilk eczane, eczanede bulunan 90 kadar ilaç, ilaçları hazırlamak için kullanılan malzemeler ve ilaç terkipleri** üzerine verilen bilgiler, bizi, modern veteriner farmakolojinin başlangıcına götürmektedir.

Ondokuzuncu Yüzyıl boyunca Askerî ve Sivil Veteriner Okullarına Avrupa'dan gelen öğretim elemanlarıyla ya da Avrupa'da öğrenim gören veteriner hekimlerle geliştirilen eğitim-öğretim programları çerçevesinde **farmakoloji** konusunda da Batı düzeyinde bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca, 1860'lı yıllardan başlayarak **ilaçlarla ilgili mevzuatta** ve 1880'li yıllarla da gazete ve dergilerde çıkmaya başlayan ilanlarda hayvan hastalıklarında kullanılan ilaçların tanıtımı yapılmıştır.

Yirminci yüzyıla birlikte, özellikle askeri örgütlenmenin veteriner hekimliği hizmetlerinde ilaç, ilaç sandıkları ve ilaç depoları konusunda yoğun bir bilgi birikimi ve deneyimin varlığı saptanmıştır.

Balkan ve I. Dünya Savaşlarıyla **"Millî Mücadele"** ye ilişkin harp tarihi kayıtlarından veteriner hekimliği hizmetlerinde **en düzenli örgütlenmenin ilaç konusunda** gerçekleştirildiğini belgeleyebiliyoruz.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kimya ve dahiliye içinde olgunlaşan farmakoloji alanında gerçekleştirilen yayın, ürün ve uygulamaların dikkat çekici bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Örneğin; Yüksek Veteriner Okulu Öğretim Üyesi **Mehmet Halit Bey (Civelekoğlu)**'nin 1926'da ürettiği **"Distofajin-Kelebek İlacı"** mesleğimizde farmakolojinin alacağı yolun bir müjdesiydi. Dönemin gazetelerinde Distofajin konusunda yazılanlar, bir yandan veteriner hekimlerin başarısına ilişkin övgüleri, diğer taraftan da genç Cumhuriyet'in ekonomik kalkınmasında veteriner hekimlerin oynayacağı rolün önemini vurgulamaktadır. **Yunus Nadi** (8) 20 Mart 1925 tarihli Cumhuriyet'te **"Mehmet Halit Beyin koyunlardaki kelebek hastalığına karşı terkibine muvaffak olduğu ilacın tecrübelerine ait tafsilatı dünkü gazetelerde büyük bir memnuniyetle okuduk. Bu keşif ve tatbikin bütün Anadolu'da ve bütün memleketçe sevinçle karşılanacağı muhakkaktır."** diyor ve makalesini **"Hükümetçe bu keşfe çok ehemmiyet verildiğini görmekteyiz."** cümlesiyle bitiriyor. Daha sonra 1927'de **"Disto-**

fajin Laboratuvarı" kurulmuş, **75630 doz** ilaç üretilip, **53150 dozu** ücretsiz olmak üzere Veteriner Müdürlükleri tarafından halka dağıtılmış ve bu uygulama beş yıl boyunca sürdürülmüştür (13).

Veteriner Farmakolojideki hızlı değişim ve gelişimin bir örneği de **"Türk Kodeksi"** konusunda görülmektedir. **"Türk Kodeks Kanunu"** (1926) uyarınca oluşturulan 10 üyeli Komisyonunda Mehmet Halit Bey'e görev verilmiş, 1936'da ayrılınca yerine **Prof. Dr. İsmail Hakkı Çelebi** atanmıştır. Çelebi, ülkemizde tıbbi ve veteriner parazitolojinin kurucusu olup 1939'da ölümüne kadar Kodeks Komisyonundaki görevini sürdürmüştür.

Veteriner Fakültesinde **1939 yılında bağımsız bir "Farmakoloji-Toksikoloji Enstitüsü"**nün (sonradan kürsü, günümüzde anabilim dalı) oluşturulması, 1940'da veteriner ilaçlarının da **"İspençiyârî ve Tıbbî Müstahzarlar Kanunu"** kapsamına alınması, veteriner farmakolojinin kurumsallaşma sürecinde temellendirilmiş olan **bilimsel ve yönetsel eşgüdümün** mükemmelliğini yansıtan bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu yapılanmanın özünü çok iyi bilmek, hem mesleğimize ve onun tarihine sahip çıktığımızı, hem de bayrağı bize teslim edenlere layık bireyler olduğumuzu kanıtlayacaktır.

İlk Yayınlar

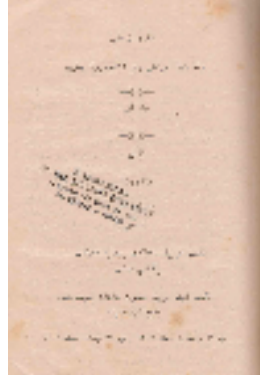
Türkiye'de veteriner hekimliği eğitiminin ikinci on yılında ilk yayınlarla karşılaşılıyor. Okulun öğretim kadrosundaki **Mehmet Refet**, 1853 tarihli iki ayrı eserinde ilaç konusuna da yer ayırmıştır. Bu yayınlarla birlikte Türkiye'de veteriner hekimliğin **"Olgunlaşma Dönemi"** içine girdiğini söyleyebiliriz. Bu dönemin eserleri arasında yer alan **Ahmet Bey**'in **"Müfredat-ı Tıbbî Baytari"** (1867) ve **Minas Bey**'in **"Müfredat-ı Tıbb ve Tedavi-i Emraz, Fenn-i İspençiyâre-î Baytari"** (Cilt I 1883, Cilt II 1889) adlı eserleri ile veteriner farmakoloji sistematize olmaya başlamıştır.

Resim 3
Minas Bey

(I. Cilt)

(II. Cilt)

Resim 4 - Müfredat-ı Tıbb ve Tedavi-i Emraz, Fenn-i Ispençiyâre-î Baytârî

İbrahim Edhem'in "**İcmal-i Baytare**" (1889) ve Minas Beyin "**Cedid Müfredat-ı Tıbb-ı Baytari**" (1895) adlı eserlerinde veteriner farmakolojinin 19. yüzyıl sonunda aldığı yol izlenebilmektedir.

Resim 5
İbrahim Edhem

Resim 6
İcmal-i Baytare

Yirminci yüzyılın başlarında, Veteriner Okulu dışında, İbrahim Nami Sanel'in "**Müfredat-ı Tıbbî Baytari**" (1925) ve Şevket Vural'ın "**Hayvan Hekimlerine Vademekum**" (1935) adlı eserleri ile ilaç ve reçete bilgisi pratiğe taşınmıştır. Sanel, eserinin ikinci baskısını yenilikleriyle 1945'de "**Veteriner Tıp Müfredatı 1. Cilt**" adıyla yayımla-

mıştır. Eserin alt başlığında "**Terapötik Farmakografi, Farmakodinami ve Formülleri**" yazmaktadır. Eserin ön-sözünde şu cümleler dikkat çekmektedir: "*Son yirmi sene zarfında terapötik sahasına giren ilaçlar poliklinikleri baş döndürücü bir akımla istila etti. Alman, Anglo-sakson ve Fransız müesseselerinin hergün tıp sahasına verdikleri cisimler, o kadar çok ve o kadar çeşitlidir ki bunların -ilmî kudreti ne kadar yüksek olursa olsun- bir veteriner tarafından bilinmesine imkân kalmadı. Filvaki grup halinde piyasaya çıkan ilaçlar değerleri kadar yer alıyor; terapötik kıymetlerini ispat edenler kabul edilerek klasik kitaplara geçiyor, diğerleri ise kliniklerden ve piyasadan çekilip gidiyor.*" Bu açıklama, veteriner farmakolojide yirminci yüzyılın ilk yarısındaki baş döndürücü gelişmenin nicel ve nitel özelliklerini anlatabilmektedir. Sanel, eserinin ikinci cildini 1947'de yayımlamış ve ilk ciltteki alt başlığı aynen kullanmıştır. Vural ve Sanel'in eserlerinin pratik hayatta yıllarca veteriner hekimler tarafından "**başucu, koltukaltı, çanta içi**" yayınlar olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Türkiye'de modern kimyanın öncülerinden sayılan Veteriner Hekim **Ord. Prof. Dr. Fazlı Faik Yeğül** veteriner hekimliğinde **farmakolojinin kurucusu kabul edilmelidir**. Yeğül'ün 1965'de ölümünden önce hazırladığı özgeçmişini, bilim yaşamını ve yayınlarını içeren mektubunu da kapsayan Dinçer'in makalesi (2) özellikle farmakologlar ve bilim tarihine meraklı olanlar tarafından okunmalıdır. Böylece, **ülkemizde veteriner farmakolojinin çok güçlü bir kimya bilgisi üzerine inşa edildiği** anlaşılabilir.

Fakülte(ler) Dönemi

Atatürk'ün eğitimde birlik (**Tevhid-i Tedrisat**) hareketleriyle başlattığı ve Harf Devrimi ile güçlendirdiği eğitim reformu çerçevesinde; 1933'de İstanbul'da "**Üniversite Reformu**" gerçekleştirilirken, Ankara'da "**Yüksek Ziraat Enstitüsü (YZE)**" açılmıştır. Veteriner, Ziraat, Ziraat Sanatları, Orman ve Tabii Bilimler olmak üzere beş fakülteden oluşan; Dekanları, Rektörü, Senatosu ile çağdaş bir yüksek öğretim kurumu özelliği taşıyan YZE, aslında, gerçek bir hayvancılık, tarım ve doğa bilimleri üniversitesi görünümündedir. Bu açıdan ele alındığında, Veteriner Fakültesi ile onun bilim dallarının, dolayısıyla farmakolojinin de

1933'den itibaren üniversiter sisteme girdiği söylenebilir.

YZE döneminden (1933-1948) verilecek örneklerle farmakoloji alanındaki gelişmelerin hızı ve bilimsel düzeyi kanıtlanabilir.

Veteriner Fakültesinde 1933'de uygulamaya konulan yeni ders programı uyarınca; “*Seririyat-ı Dahiliye Enstitüsü*” (Bugünkü İç Hastalıkları Anabilim Dalı) bünyesinde 5.-6. yarı yıllarda “**Farmakoloji ve Toksikoloji**”, 7. yarıyılıda “**Reçete Bilgisi**” ve 8. yarıyılıda da “Farmasötik Kursu” aynı ayrı dersler olarak verilmiştir.

Dilde sadeleşme çalışmaları çerçevesinde, 1934'de tüm bilim dallarında Arapça terim ve deyimlerin yerine Türkçe ve Latince karşılıkları kullanılmaya başlanmış; Haziran 1937'de “**Baytar**” yerine veteriner hekim terimi kabul edilmiş; “**Baytar Fakültesi**” adı “**Veteriner Fakültesi**” olarak değiştirilmiş, aynı uygulama enstitülerin adları için de yapılmıştır.

Bu süreçte, **1938**'de fizyolojiye farmakolojinin de katılmasıyla “**Fizyoloji ve Farmakoloji Enstitüsü**” kuruldu. Dersler, Enstitü Direktörü **Prof Dr. A. Hasskó** tarafından verildi. Hasskó'nun yazdığı ve Asistanı Kimyager **Dr. Ali Rıza GÜRGEN** tarafından Türkçeye çevrilen “**Farmakoloji Tatbikatı**”, YZE'nin 20 no'lu “*Talebe Ders Kılavuzu*” olarak 1939 başında yayımlandı. Bu yapıt, hacimce küçük olmakla birlikte farmakolojinin yeni döneminde atılan büyük bir ilk adım olma özelliği taşımaktadır.

Aynı yıl, 15 Temmuz 1939 günü alınan bir kararla, Fakülte'deki öğretim süresi, o yıl gireceklere uygulanmak üzere, **4 yıldan 5 yıla** (10 sömestr) çıkarılmış; farmakoloji fizyolojiden ayrılarak ilk kez bağımsız bir “**Farmakoloji ve Toksikoloji Enstitüsü**” kurulmuştur. Bu yeni birimin başına o tarihte profesör olan **Dr. Fazlı Faik Yeğül** getirilmiş, yardımcı kadroyu Şef Asistan **Dr. Ali Rıza Gürgen** (12.02.1940'da ayrıldı ve daha sonra AÜ Fen Fakültesi Kimya Bölümünde, Profesör olarak 1950'li yıllarda FKB dersleri kapsamında Veteriner Fakültesi öğrencilerine de kimya derslerini verdi) ve Asistan **M. Şahin Akman** (31.11.1939'da atandı) oluşturmuştur. Bu kadroya 1941'de **Nurettin Mashar Öktel**, 1945'de **Mustafa Güley** ve 1950'de **A. Nazım Özkazanç** katıldılar. Bu “**ilk beş**”

(**Yeğül, Akman, Öktel, Güley ve Özkazanç**) Türkiye'de veteriner farmakolojinin köşe taşlarını oluşturdular.

İlk beşler, farmakoloji alanında kimi ilklere de imza attılar. Örneğin, ilk ders kitaplarından; **Toksikoloji** (F.F.Yeğül, 1931), **Reçete Bilgisi** (N.M. Öktel, 1946), Farmakoloji (N.M.Öktel, 1951), **Galenik Farmasi** (“*Veteriner Hekimlere Mahsus İlaç Şekilleri ve Bunların Hazırlanmalarının İlmî Esasları*” adı ile) (N.M. Öktel, 1959) tarafından yayımlanmıştır.

Resim 7

Ord.Prof.Dr. Fazlı Faik YEĞÜL

Resim 8

Resim 9

Prof.Dr. Nurettin Mazhar ÖKTEL Prof.Dr.M. Şahin AKMAN

Cumhuriyet döneminin ilk üniversite yasası 1946'da çıkarılmış, bu yasa ile Cumhuriyetin ilk üniversitesi olarak

Resim 10

Prof. Dr. Mustafa GÜLEY

Resim 11

Prof. Dr. A. Nazım ÖZKAZANÇ

Ankara Üniversitesi kurulmuş; 1948'de YZE kapatılarak Veteriner Fakültesi de Ankara Üniversitesi bünyesine alınmıştır. Bu olaydan 20 yıl sonra 1970'de **Elazığ** ve onu takiben **İstanbul** (1972), ve **Bursa** (1978) **Veteriner Fakülteleri** açılmış; Yüksek Öğretim Kanunu ile bunlara 1980'li yıllarda Konya, Kars ve Van Veteriner Fakülteleri eklenmiştir. Tüm bu fakültelerin kurucu kadroları Ankara Veteriner Fakültesi tarafından oluşturulmuştur. Diğer bilim dallarında olduğu gibi farmakoloji Anabilim Dalının ilk öğretim elemanları da Ankara'dan yetişmişlerdir.

İnancımız odur ki gerek eğitim alanında, gerekse pratikte mesleğimizin köşe taşlarını oluşturanları tanımadan, onların katkılarını bilmeden, "**tarih anlayışı**" ve "**bilim etiği**" dışında kalan yorumlarla yerimizi ve yararlılığımızı saptamak olanaklı değildir.

Avrupa'da, 21'inci yüzyılın başında standardı tutturamayan veteriner fakülteleri kapatılırken biz sayısal çokluğumuzla Avrupa'da ilk sırayı almış bulunuyoruz; dahası da açılması planlanan yeni fakültelerle bu birinciliği korumaya kararlıyız. **AB**, kredilendirmede (*akreditasyon*) nitelik arıyor. Hocalarımızın, bizlerin nicel düzeyimiz ne? Öğrencilerimizi ne düzeyde nitelikli yetiştirebildik? Birbirimizi tanımadan, artı ve eksilerimizi bilmeden bu soruyu yanıtlayabilir miyiz? Büyüklelimizin bıkmadan yineledikleri gibi "**Dünü bilmedikçe bugünü anlayamayız; geçmişe ne kadar bakabilirsek uzağı da o denli görebiliriz**". Bu bağlamda, mesleğimizin genç kuşaklarının ve özellikle eğitici-

lerinin kendi bilim alanlarının tarihini bilmeleri, bilinenlerde, varsa, yanlış düzeltilip, eksiği gidermeleri ayrıca; biz tarihçilerin bıraktığı yerden tarihlerini yazma sorumluluğunu yüklenmeleri gereğine inanıyoruz.

KAYNAKLAR

1. Dinçer, F. (1967). Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği Üzerinde Araştırmalar. AÜ Veteriner Fa-kültesi Yay.: 214, Çalışmalar: 116, Ankara.
2. Dinçer (2005) : *Veteriner Hekimliği Arşivinden Bir Örnek: Fazlı Fakik Yeğül'ün Otobiyografisi*. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, VI (2) 117-124.
3. Dinçer, F. (2005): "*Türkiye'de Veteriner Farmakoloji*" - *Zaman Dinzinsel Bir Yaklaşım* - I. Ulusal Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Kongresi, Uluslar arası Katılımlı. Kongre Kitabı, (Editör: Doç. Dr. Ender Yarsan). Medisan Yayınevi Ltd.Şti., Ankara, s.1-2.
4. Dinçer F., Özgür, A., Özen, A. (2000). Türkiye'de Veteriner Hekimliği Eğitiminde Farmakoloji ve Toksikoloji Konusunda Gelişmeler. *IV. Türk. Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri* (Editör: Prof. Dr. Emre Dölen). Marmara Üniversitesi Yayın No:657, Eczacılık Fakültesi Yayın No:15, İstanbul, s. 367-381.
5. Erk, N., Dinçer, F. (1970): Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara. XII+308 s.
6. Kaymakçalan, Ş. (1965) : *Türkiye'de Farmakolojinin Tarihçesi*. A.Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası, XVIII (2) 387-396.
7. Küçükhüseyin, C. (2005) : *Farmakoloji Tarihine Kısa Bir Bakış*. Erişim: www.ctf.edu.tr/farma/album/farmatarih.pdf. Erişim Tarihi: 12.09.2005.
8. Nadi, Yunus (1925): *Bir Keşif Münasebetiyle*. Cumhuriyet Gazetesi. (Alınmıştır: Osman Bahadır, 80 Yıl Önce Cumhuriyet, Cumhuriyet Gazetesi, 05.12.2004).
9. Öktek, N.M. (1939) : Türkiye'de Müstamel Ev İlaçları ile Bunların Farmakolojik Tesirleri ve Tedavide Ehemmiyeti. (Doktora Tezi). Ulusal Matbaa, Ankara (Türkçe 70 s., Almanca 72 s.) YZE Veteriner Fakültesi, Farmakoloji ve Toksikoloji Enstitüsü.
10. Özen, A., Şar, S. (2002): *A Study on Medical Plants Used for Medical Treatment in the Baitarname Written by Ali b. Davud*. 38th International Congress on the History of Medicine, 8, Tam metin), İstanbul.
11. Özen, A., Yerlikaya, H. (2000): *Ondördüncü Yüzyıla Ait Baytame-lerde Kullanılan Bitkisel İlaç Hammaddelerine Örnekler*. XIII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 15, İstanbul.
12. Özgür, A., Özen, A. (2000). *Türkiye'de Bilimsel Veteriner Hekimliği Eğitiminden Önce Hayvan Hastalıklarında Kullanılan İlaçlar*. IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri (Editör Prof. Dr. Emre Dölen). Marmara Üniversitesi Yayın No:657, Eczacılık Fakültesi Yayın No:15, İstanbul, s. 333-355.
13. Öztürk, R. (2002). Türkiye'de Veteriner İlaç Sanayinin Tarihsel Gelişimi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 190 s.
14. Ünver, S., Sözen, H. (1960): *Türk Farmakoloji Tarihi*. Güneş Matbaası, İstanbul.